

HAKSIZLIKLA BAŞKASININ MALINI YEMEYİN*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Allah'ın lütfu, ikramı, selâmı dünyada, ahirette üzerinize olsun, iki cihanda Allah sizleri aziz ve bahtiyar eylesin...

Bugün Bakara Sûre-i Şerîfe'sinin 188. ayet-i kerimesi üzerinde konuşmamı yapmak istiyorum. Ayet-i kerimenin mübarek metni şöyle, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتَدْلُوا

بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ

أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

(البقرة: ١٨٨)

(Ve lâ te'külû emvâleküm beyneküm bi'l-bâtıl ve tüdlû bihâ ile'l- hükkâmi lite'külû ferîkan min emvâli'n-nâsi bi'l-ismi ve entüm ta'lemûn) (Bakara, 2/188) Sadaka'llâhü'l-azîm.

Bir ayet-i kerime, 188. ayet-i kerime.

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

a. Başkasının Malını Yemeyin!

Bu ayet-i kerime çok büyük bir hukuk esasını, kuralını, çok önemli bir ictimâî, yâni toplumsal, toplumla ilgili kuralı, müslümanların mutlaka öğrenmesi gereken ve hayatlarında tâvîzsiz uygulaması gereken bir kuralı gösteren, çok önemli bir ayet-i kerime. Ayetlerin hepsi önemli, fakat bunun hayatta mutlaka uygulanmasına çok çok îtina ve ihtimam etmesi lâzım müslümanların.

Şimdi önce ayet-i kerimedeki kelimelerin mânâlarını ve toplu mânâsını sunalım:

(*Ve lâ te'külû*) “Yemeyiniz...” Nehy-i hâzır. Muhatap olan müslümanlar. Müslümanlara Allah-u Teâlâ Hazretleri buyuruyor ki: “Yemeyiniz!..” Neyi?.. (*Emvâleküm*) “Mallarınızı, birbirlerinizin mallarını...”

Tabii, insanın kendi malını yemesi aklen, mantıken, dinen gayet tabii bir şey... Mallarınızı yemeyiniz; yâni “Birbirlerinizin mallarını aykırılmasına, çaprazlamasına yemeyin! Onun malını ötekisi, ötekisinin malını berikisi yemesin!” mânâsına... “Mallarınızı yemeyiniz, (*beyneküm*) aranızda. (*Bi'l-bâtılı*) Boş yere, bir mesned olmadan, bâtıl yere, nâhak yere, haksız yere birbirlerinizin mallarınızı aranızda yemeyiniz! Bir takım yalan yanlış işlemler, oyunlar, dalavereler, dolaplar çevirerek birbirlerinizin mallarını yemeyiniz!”

(*Ve tüdlû bihâ ile'l-hükkâm*) Bu hâl cümlesi oluyor. “Bu hakları hükmedicilere havale ederek, sarkıtarak, onlara pas vererek...”

diyelim; futbol tabiri, ayaktopu tabiri olunca o zaman anlar gençler. Eski kelimeleri kullansak, anlayamazlar. “Onlara pas vererek, onları aracı yaparak, hükmedicileri arada aracı olarak kullanarak, birbirlerinizin mallarını boş yere yemeyiniz, haksız yere yemeyiniz!”

(Lite’külû ferîkan min emvâli’n-nâsi bi’l-ism)
“Karşı tarafın mallarının bir parçasını yemek için onları o hâkimlere götürerek, ‘Onlar öyle aleyhte hüküm verir de, ben de bu sûretle o malları yerim!’ diye, insanların mallarını günah ile, zulmederek yemeyiniz.”

(Ve entüm ta’lemûn) Bu da hâl cümlesi. “Siz kendinizin haksız olduğunuzu bildiğiniz halde...” Bilip duruyorsunuz ki siz haksızsınız. Ama, “Hâkime götürürsem, orada şöyle şöyle işler çevirir, şöyle şöyle tedbirler alır. Böyle böyle yaparsam, o malı sonunda ben yerim!” diyerek, günah yoluyla birbirlerinizin mallarını yemeyiniz; ey müslümanlar, ey mü’minler, ey insanlar!..

Tabii mü’min de olmasa, herkesin adalet etmek vazifesi, yaşamın en önemli kuralı adalet. Toplum yaşamının, insanların topluluk halinde yaşamasının en önemli kuralı, haksızlık yapmamaktır, yâni adalet eylemektir, haklı davranmaktır. “Öyle haksız yere, içinizden domuz gibi, tilki gibi bilip dururken, birbirlerinizin mallarını yemeyiniz!” Ayet-i kerime bu.

Buradaki kelimeler: *Bâtıl*, *batala* kökünden ism-i fâil sîgası; boş olan, içi olmayan, aslı, esası, temeli olmayan, gidici olan mânâsına...

Boş kelimesiyle tercüme edebiliriz. Bâtıl kelimesini zâten Türkçe’de de kullanıyoruz. Yâni aslı, esası, temeli olmayan mânâsına kullanılıyor bâtıl sözü. *Butlan* da masdar, bâtıl oluş mânâsına biraz eskilerin bildiği bir kelime. “Bu işin butlanı anlaşılmıştır.” Yâni, “Bâtıl olduğu anlaşılmıştır.” demek.

Tüdlû, *edlâ-yüdlî-idlâen*; if’al bâbından bir masdarın muzârisinin meczum şeklidir. Yâni, *tüdlûne* idi aslında ama, (*ve lâ te’külû*) nehy-i hâzır olduğundan, emir veya nehyin karşılığı olan, cevabı mahiyetinde olan cümlelerin, o kısmındaki şimdiki zaman fiilinin meczum olması lâzım! Meczum olunca, burada *nun* düşüyor, *tüdlûne*’nin *nun*’u düşüyor.

(*Tüdlû bihâ*) *bihâ*’daki *hâ* zamiri *emvâleküm*’e gidiyor. Yâni “Mallarınızı sarkıtarak, havale ederek, pas ederek...” Nereye?.. (*île’l-hükkâm*) “Hâkimlere...” *Hükkâm*, *hâkim* kelimesinin çoğulu, ism-i fâilin çoğulu bazen böyle gelir. *Sâkin*, bir yerde mesken edinmiş, oturan kimse; *sükkân*, oturanlar. *Hâkim*, hükmedenler; çoğulu *hükkâm* geliyor. *Zürra*’, ziraat yapanlar gibi. *Tüccâr*, tâcirler gibi.

Hakimler kimler?.. İki kimse birbiriyle davacı, iddiacı oldukları zaman, iki tarafı dinleyip, haklıyı haksızdan ayırmaya çalışan insanlar demek. Şimdi insanlar birbirleriyle hasımlaşmışları zaman, yâni davalı oldukları zaman ne yaparlar? Birisi bir şey iddia eder, ötekisi onun zıddını, karşıtını iddia eder. O zaman, birisi bu işi çözümlenin diye hakime giderler, anlatırlar. Hakim iki tarafı dinler, delillerini sorar:

“–Belgelerin, delillerin var mı?” der, dinler.

“–Şahitlerin var mı?” diye sorar.

Ondan sonra:

“–Sen haklısın!” diye bir karar verir.

İşte hakimlere bu işi götürmek nasıl olur, ne sebeple olur?.. “Hakime götürürsem, orada yalancı şahit gösteririm, rüşvet veririm veya şöyle yaparım, böyle yaparım; haksız yere ben bu adamın malını yerim.” diye bir tedbir kafasında düşündüğü için hakime götürür.

Halbuki kendisinin haksız olduğunu bilen insan, “Tamam kardeşim, sen haklısın, ben haksızım!” diyecek, dava olmayacak, orada hallolacak iş ama, haksızlığını bildiği halde vazgeçmek istemiyor, karşı tarafın malını yemek istiyor. O zaman hakime havale eder, işi hakime götürmeye çalışır. Hakime gidince de işte orada, arada bir oyun oynayarak, onu yemek isteyebilir.

“İşte böyle yapmayınız ey müslümanlar! Bile bile, kendinizin haksız olduğunuzu bilip dururken, işi hakime götürüp oradan uygun karar çıkartıp da, kendinizin olmayan malları yemeyiniz!” demiş oluyor.

Emvâl, malın çoğulu, varlıklar demek.

b. Ayetin Sebeb-i Nüzûlü

Bu ayet-i kerime neden nâzil olmuş? Sebeb-i nüzûlü neymiş acaba?..

Sebeb-i nüzûl olarak iki şey zikrediliyor. Sebeplerden bir tanesi: İmrü'l-Kays ibn-i Âbis el-Kindî hakkında inmiştir bu ayet-i kerime deniliyor. Rebîâtü'bnü Abdan el-Hadramî, yâni Hadramevtli Abdan oğlu Rebia isimli şahıs, Kinde kabilesinden İmrü'l-Kays ibn-i Âbis el-Kindî'yi, bir toprak parçası, tarla, bahçe, arazi için dava etmiş. “Bu arazi benimdir.” demiş.

Dava edince, Peygamber SAS bu Rebîâtü'bnü Abdân'a sormuş: “—Sende bu arazinin senin olduğuna dair bir belge var mı?..

Evet, sen ‘Burası benim!’ diyorsun; bir belge, bir beyyinen, bir açıklayıcı vesikan, şahid vs. var mı?” diye sormuş.

O da:

“—Yok!” demiş.

Bu sefer İmrü'l-Kays'a demiş ki:

“—Bu benim diyor ama tapu yok, belge yok, şahid yok; isbat edemiyor. O zaman sen, ‘Onun değil benimdir’ diye yemin et bakalım!” demiş.

O da yemin etmeğe kalkışmış. Yâni yemin edecek, “Bu benimdir!” diyecek. Onun üzerine Peygamber Efendimiz, yeminden önce bir hatırlatma yapmış, ayet-i kerime okumuş, Allah-u Teâlâ Hazretleri Kur'an-ı Kerim'de buyurmuş ki:

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا

قَلِيلًا أُولَئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا

يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

(آل عمران: ٧٧)

(Inne'llezîne yeşterûne bi-ahdi'llâhi ve eymânihim semenen kalîlen ülâike lâ halâka lehüm fi'l-âhireti ve lâ yükellimühümü'llâhu ve lâ yenzuru ileyhim yevme'l-kiyâmeti ve lâ yüzekkîhim, ve lehüm azâbün elîm.)

[Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların ahirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azab vardır.] (Âl-i İmran, 3/77)

“Böyle yeminlerle dünyevî bir menfaat sağlamak isteyenler, dünyada bir menfaat sağlasalar bile, karınlarına ateş, cehennem ateşi yiyorlar demektir. Yâni cehenneme gidecekler, cezayı çekecekler.” diye ihtar etmiş. “Yalan yere yemine kalkışma! Çünkü, birisinin malını almak kötü ama; haksız olduğunu bile bile, yalan yere yemin etmek daha da kötü...” demiş.

Hem de bunu bir de Allah'ın Rasûlü, Peygamber-i Zîşânımız Muhammed-i Mustafâ Efendimiz'in karşısında yapmak daha da kötü olacağından, yemin edecek şahsa demiş ki:

“—Sen istersen bu ayeti hatırla!..”

Hatırlatmış. İmrü'l-Kays yeminden çekilmiş ve araziyi bu Âbis ibn-i Abdan el-Hadramî'ye bırakmış.

Burada bir şeyi düzelteyim, elimdeki öteki kaynaklara bakarak ismi doğru söylüyorum, Elmalılı tefsirinde bu şahsın baba adı zikrediliyor, yâni kendi adı zikredilmiyor. Orada bir hafif atlama var, eksiklik var. Araziyi teslim etmiş, onun üzerine bu ayet-i kerime inmiş. Bir rivayet bu...

Diğer bir rivayet de Ümm-ü Seleme RA'dan:¹

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ جَلْبَةَ
خَصْمٍ بِبَابِ حُجْرَتِهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ إِنَّمَا
أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّهُ يَأْتِينِي الْخَصْمُ فَلَعَلَّ بَعْضَهُمْ
أَنْ يَكُونَ أَبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ
فَأَقْضِي لَهُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ فَإِنَّمَا
هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ فَلِيَحْمِلَهَا أَوْ يَذَرَهَا

(خ.م.د.ت.ه.ح.م.قط.طب.ق.عن أم سلمة)

(Enne rasûlü'llâh SAS semia celbete hasmin bi-bâbi hucratihî, feharace ileyhim, fekâle) Rasûlüllah SAS, insanların dışarıda seslerini yükselttiklerini, birbirleriyle davalı olan kimselerin bağırışlarını, münakaşalarını duymuş. Dışarı çıkınca onlara buyurmuş ki:

(*Innemâ ene beşerün*) “Ben sadece bir kulum. (Ve *innehû ye’tîni’l-hasmu*) Bana birbirlerine davacı, davalı olacak insanlar geliyor; (*felealle ba’duhüm en yekûne ebleğâ min ba’d*) belki birisi daha belâgat sahibidir, hakkını iyi müdafaa edebiliyordur, öteki edemiyordur. Öteki suskun ama haklı, berikisi konuşuyor ama haksız. (*Feahsibu ennehû sâdikun*) Ben o hak hukukunu güzel müdafaa edene, doğrudur diye onun lehine hükmedebilirim.

Ama kim böyle yalan yeminle veyahut bu şekilde haksız olduğu halde cerbezeyle, belâgatla, fesâhatle, kitâbî konuşmakla, avukatlıkla, lâfazanlıkla böyle yaparsa; (*femen kadaytü lehû bi- hakkı müslimin*) bir peygamber olarak, bir müslümanın hakkını onun diye ben hükmetsem bile; (*feinnemâ hiye kît’atün mine’n-nâr*) o cehennemden

¹ Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.867, *Mezâlim* 51/17, no:2326; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1337, no:1713; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.325, no:3583; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.624, no:1339; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.233, no:5401; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.777, no:2317; İmam Mâlik, *Muvatta’* (Rivâyet-i Yahyâ), c.II, s.719, no:1399; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.308, no:26668; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XI, s.459, no:5070; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.150, no:728; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s. 239, no:126; Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, c.XXIII, s.380, no:902; Taberânî, *Mu’cemü’l-Evsat*, c.II, s.239, no:1855; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, c.XII, s.456, no:7027; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.541, no:22974; Beyhakî, *Şuabü’l-İman*, c.IV, s.388, no:5495; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.X, s.143, no:20290; Neseî, *Sünenü’l-Kübrâ*, c.III, s.482, no:5984; Tahâvî, *Şerhü’l-Maânî*, c.IV, s.154, no:5680; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.IV, s.61, no:9; Hz. Ümm-ü Seleme RA’dan.

bir parçadır, ateş parçasıdır. (*Feyahmilhâ ev yezerhâ*) Hadi bakalım o cehennem ateşini yüklensin veya terk etsin!” mânâsına böyle bir rivayet var.

Onun üzerine ikisi de ağlamışlar. Bu gelenler, işin içinde cehennem ateşi bahis konusu olunca, Efendimiz’in sözünden duygulanmışlar. “Benim hakkım arkadaşımın olsun.” demişler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz de:

“—Haydi bakın, inceleyin biraz daha... Sonra kura çekin, sonra da birbirinizle helâlleşin!” buyurmuş.

Böyle bir hadis-i şerif kaynaklarda rivayet ediliyor.

Demek ki, buradan çıkan bir hususu beyan etmemiz gerekecek: Peygamber SAS’e birisi geldiği zaman, eğer o kimse haksız da yalan yere yemini ediyorsa, Allah-u Teâlâ Hazretleri tabii Rasûlüne; “Ey Rasûlüm bu yalan söylüyor.” diye bildirirse, bildirir. Peygamber Efendimiz bilir ama, Peygamber Efendimiz örnek insan. Peygamber Efendimiz’den sonra başka hâkimler ya bilir, ya bilmez. Yâni, ya evliyâdır, ya da Allah bildirmez. O da dinlediklerinin fesahatine, belâgatına, cerbezesine, avukatlığının kuvvetine göre, konuşmasına göre, “Galiba bu haklı.” der. Yâni, onun hakkında hükmeder ama, aslında o haksız. Böylece o cehennem ateşi yemiş olur.

Kâdı Şüreyh, meşhur devirlerin meşhur hakimlerinden, adaletiyle tanınmış bir kimse... Karşısına dâvâlı geldiği zaman, dermiş ki:

“—Ey filanca, ben senin lehine hükmedebilirim. Senin haksız olduğunu hissederim ama, hâkim olarak bana getirilen belgelere bakarak, onlara dayanarak hüküm vermek zorunda olduğumdan, sen yalancı şahid getirerek veya sahte belge getirerek beni yanıltabilirsin. Fakat, benim senin lehine hükmetmem, sana haramı helâl hâle getirmez.” buyururmuş.

Yâni, her davalıya bunu böyle söylüyor:

“—Bak, doğru konuş! Ben senin lehine hükmetsem bile, sen sonra cezayı çekersin!” demek istiyor.

E kadı böyle adlî hata yaparsa, yâni haksızı haklı sanıp onu lehine hükmederse; o zaman kadı sevabı alır, haksız olan cezayı ahirette fazlasıyla çeker, ettiğine pişman olur. Bazen de tabii hakimlik kuralı, gelen belgelerin yanlış olduğunu isbat edemezse; sırf zannına göre, içindeki duyguya göre hareket etmez, belgelere göre hareket eder. Ama o belgelerde bir sahtelik, yanlışlık varsa, o anlaşılmamışsa; gene o sahtekârlığı yapan cezayı çeker.

Bu ayet-i kerimede buyruluyor ki: “İnsanların mallarını, mülklerini, varlıklarını, paralarını bâtıl yere yemek...” Bazı mallar yenmez, meselâ tarlasını almışsa, tarla yenmez. Yemekten murad, ekseriyetle alınan şeyle geçim sağlanıyor, yenilip içiliyor, onun için deniliyor. Yâni, haksız yere almak demek. Buradaki yemek kelimesi, ağleb-i ihtimâlât, yâni ihtimallerin en çoğu veya ekser-i ihtimâlât, ihtimallerin en çoğundan dolayı böyle isimlendirilmiş oluyor.

Türkçe’de de böyle denir:

“—Falanca adam, çatır çatır yetimin malını yiyor.” denir.

Halbuki, meselâ arabasını almışsa, arabayı yemek mânâsına değil o. Yâni, haksız yere üzerine geçirdi mânâsına geliyor.

c. Haram Kazanç Çeşitleri

Birisinin malını bile bile haram yoldan almak şu şekillerde olur. Şöyle özetliyor müfessirler, Hâzin tefsirinden:

1. Başkasının malını doğrudan doğruya saldırıp yağmalamakla, gasb ederek alabilir. Yâni, adamın bileği kuvvetli, çete sahibi, zorba, etrafı kalabalık, doğrudan doğruya hücumla, baskıyla, yağmalayarak, kasıtlı alıyor.

Tabii haram... Bu dünyada gücüm var diye o mazlumun, zavallının, güçsüzün malını alıyor ama, ahirette hesabı var. Bu dünya imtihan dünyası... Bu dünyada çok iyi bir müslüman, harbe gidiyor, şehid oluyor. Yâni, hayatını kaybetmek bile önemli değil. Kaldı ki malı kaybolacak, ne olacak? Asıl mühim olan ahiret... Gasb edenin, yağmalayanın, talan edenin, ebedî hayatı, ahireti sönüyor.

2. Eğlence yoluyla almaktır, yemektir. Bu nasıl olur?.. Meselâ kumar. Oynuyor, hem zevk, heyecan; “Kazandım mı, kaybettim mi?” bilmem ne derken, gecesi sabaha kadar sigara dumanları arasında geçiyor. Kumardan para kazanıyor. Bu da haram. Haklı bir kazanç değil.

Veyahut, şeriatı yasak olan bir faaliyeti yapıp da, para kazanmak şeklinde olursa. Ücret almış ama, o işi yapmak helâl değil ki, ücret almak helâl olsun!.. Öyle olabilir.

Ben hiç unutmuyorum, bir zamanlar bir gazetede, böyle yaşlı Osmanlıdan kalma bir yazar vardı. O bir Fransız artistine: “Aşüfte, bilmem ne...” gibi kötü lâflarla sataşan bir yazı yazmıştı. Hiç unutmuyorum, Fransa’dan o aşüfteden bir yazı gelmişti. Diyor ki:

“—Ne diye böyle aleyhimde yazı yazmışsın? Ben şu kadar para kazanıyorsam, devletime şu kadar vergi veriyorum!” diyor.

Yâni, vergi vermeyi iyi vatandaşlığın şartı olarak görüyor. Tabii dünyalar, mantıklar çok farklı. Bu, kazanç yolunun yanlış olmasından dolayı dil uzatıyor, söz söylüyor kadına. O da evet, yaptığı iş yalan yanlış, dinin yasakladığı bir yol ama; “Para kazanıyorum, kazanınca vergimi veriyorum!” diyor.

Haram yolla para kazanıp da vergisini vermek, acaba insanı kurtarır mı?.. Hayır, kurtarmaz. Bir insan haram mal kazansa, bu kazandığı malla hayır hasenat yapsa, kabul olur mu?.. Kabul olmaz. Peygamber SAS, kabul olmayacağını beyan ediyor. Bu mal derlenir, toplanır, adamın yüzüne çarpılır. Adam da, mal da cehenneme atılır.

Binâen aleyh, bir harâmî yol kesse, zenginden paraları alsa, fukaraya öbür tarafta dağıtsa; “Vay be bu adam amma merhametli!” diyebilir miyiz?.. Merhametli ama, zenginin parasını

haksız yere alıyor. Elde ediş şekli haram... Öbür tarafta hayır kabul olur mu?.. Haramdan hayrı kabul olmaz.

Bazıları haramı işlerler, yerler, kazanırlar; sonra ahir ömründe pişman olurlar:

“—Ben bunla şunu yapayım, bunu yapayım, çeşme yaptırayım, okul yaptırayım, kurtulayım!..” derler.

Kurtulamaz, çünkü haramdan hayrı Allah kabul etmiyor. Peygamber Efendimiz, Allah’ın kabul etmeyeceğini bildiriyor. Kazancın helâl olması lâzım! Müslümanlıkta kazanç helâl olsun ki, hayrı da makbul olsun... Yoksa, haramdan hayratı Allah kabul etmiyor.

Peygamber SAS Efendimiz bir başka hadis-i şerifinde, uzun yolculuğa çıkan, saçı başı karışmış, toza batmış bir şahıstan bahsediyor. Buyuruyor ki:²

يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ

حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ

وَعُذِي بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ

(م.ت. عن أبي هريرة)

(*Yemüddü yedeyhi ile's-semâ'*) “Ellerini açmış, semaya uzatmış, (*Yâ rabbi, yâ rabbi*) ‘Ey Rabbim, ey Rabbim!’ diye yana yakıla dua ediyor. (*Ve mat'amühû harâmün*) Halbuki yediği haram, (*ve meşrabühû harâmün*) içtiği

haram, (ve melbesühû harâmün) giydiği haram, (ve guziye bi'l-haram) ve haramla beslenmiş. (Feennâ yüstecâbü li-zâlike) Böyle bir kimsenin duası nasıl kabul olunsun? Allah onun duasını nasıl kabul etsin?..”

Yâni, yediği, içtiği, giydiği haram olunca, duasını kabul etmiyor Allah... Kazancı haram olunca, sadakasını da Allah kabul etmiyor.

Yâni, o mantık artık nerenin mantığıdır bilmiyorum, Robin Hud'un mu, bilmem kimin mantığıysa... İslâmî mantıkta kazanç tertemiz olacak. El emeğine veya bilgiye dayanacak, hünere dayanacak, sanata dayanacak; meşrû bir yolla olacak. Gayr-i meşrû yolla olunca, o haram oluyor.

İçkinin parası, eğlencelerin parası... Kumarhane çalıştırıyor, kumar haram meselâ. “Ve buna benzer şeyler.” diyor tefsir kitabı. Tabii şimdi, kumarhanenin açılmasına devlet izin veriyor.

Yâni bilmiyorum izin veriyor mu, yasaklıyor mu; birçok yerde kumarhane var. Belki de

² Müslim, *Sahîh*, c.II, s.703, *Zekât* 12/19, no:1015; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.220, *Tefsir*, no:2989; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.328, no:8330; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.389, no:2717; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.49, no:5738; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.346, no:6187; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.I, s.241, no:199; İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.296, no:2009; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *Vera'*, c.I, s.83, no:115; Abdullah ibn-i Mübarek, *Zühd*, c.I, s.154, no:456; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.124, no:3236; *Câmiu'l-Ehâdîs*, c.X, s.453, no:10019.

kumara izin vermiyor da, belki sınırlı bazı dış ziyaretçilerin, turistlerin geldiği yerlerde belki müsaade ediyor da ses çıkartmıyor. Belki bazı yerlerde de müsaade etmiyor. Kanunu bilmiyorum ama, kanunen uygun olsa bile, nihayet kumarda bazı insanlar kaybediyor. O kaybedenlerin hepsi de, kaybettiği zaman aldırmayacak kimseler değil. Bazısının ocağı sönmüyor.

Kumar İslâm'da yasak... Hatta Peygamber Efendimiz zamanında deveyi bölerlermiş, ondan sonra kur'a ile bazılarını çıkarmış, bazılarını çıkmazmış. Buna *meysir* deniliyor. O bile yasaklanıyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ
وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ
فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

(المائدة: ٩٠)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû inneme'l-hamru ve'l-meysiru ve ensâbu ve ezlâmü ricsün min ameli's-şeytân*) “Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytanın işlerinden birer pis iştir; yâni haramdır. (*Fe'ctenibûhu*) Bunlardan sakının ki, (*lealleküm tüflihùn*) felâh bulasınız.” (Mâide 5/90) buyruluyor.

Demek ki, bu yollardan olursa o da haram oluyor. Başka:

3. Rüşvet vererek, rüşvet alarak birisinin malını yemek. Hakim rüşvet almışsa o da haram oluyor.

Yalan şahitlik yapmak. Adliyenin önünde dolaşmış adam... Yukarıdan başka birisi patır patır merdivenlerden iniyormuş, bakıyormuş böyle:

“—Ya yukarıda benim bir davam var. Sen bana şahit olur musun?..”

“—Olurum!”

“—Ne kadar?”

“—300, 500...”

Pazarlığı yapıyorlarmış. Yukarıda, “Ben bu adamı tanıyorum, bu böyle oldu.” diye yalancı şahitlik yapıyorlarmış. Tamam o da parayı alıp gidiyormuş. Yalancı şahitlik...

4. Hainlik yaparak, hıyanet etmek suretiyle para kazanmak. Bu nasıl olur?.. Kendisine bir şey bırakılmış, “Bu sende dursun, sonra gelip alacağım!” diye emanet bırakılmış. Onu inkâr ediyor, vermiyor, “Yok, böyle bir şey vermedin!” filan diyor.

İşte bunlardan biri, bu sayılan çeşitlerden biri olabilir. Bunlar tefsir kitaplarında zikredilen haram kazanç çeşitleri.

d. Bir Şeyin Haram Olması

Allah rahmet eylesin cümlesine... Bu konuşmalarda bilgilerinden istifade ettiğimiz ulemamızın kabirleri nur dolsun, ruhları şâd olsun... Allah sizlerden, onlardan, hepinizden, hepimizden razı olsun...

Elmalılı da, çok güzel özetleme yapmış, hoşuma gitti. Ayetin mânâsını anladık ama, sohbet tamam olsun diye, onu da şöyle bir özetleyelim. İslâm'ın dünyanın meselelerine, hayatın meselelerine bakışındaki berraklığı ve nasıl meseleleri yukarıdan kuş bakışı, harita gibi dosdoğru gördüklerini, hiç böyle yamukluğa meydan kalmadığını gösteren bir değerlendirme... Yâni ظ meseleleri incelemekte fıkhnın parlaklığı, üstünlüğü ve güzelliği çok güzel görünüyor.

Diyor ki:

“—Bir malın haram olması, ya aynından dolayıdır, ya da iktisabından dolayıdır.”

Aynından dediği; burada maddesi, yâni kendisi, bizzat o şey haramdır. Onun için haramdır. Ya da helâl bir şeydir de, hırsızlık yoluyla alınmışsa; iktisabından dolayı haram olur. Meselâ, erik helâldir, yenilmeyecek bir şey değil ama, hırsızlıkla aldı; onun için haram olur. Bu iki şeyden dolayı olabilir.

Bazı şeyler, sırf kendisi haram madde olduğu için haramdır. Onları yediği zaman, haram oluyor. Meselâ: Üzüm suyu helâldir; çünkü, üzüm suyu içtiğin zaman aklın yerinde durur. Ama, şarap olduğu zaman haramdır. Çünkü şarap içtiğin zaman, aklın gidiyor. Halbuki aklın gitmemesi lâzım!

İslâm'ın koruduğu önemli varlıklarımızdan, değerlerimizden birisi de akıldır. İslâm akli korumaya çok önem veriyor. Akli giderecek şeyleri de yasaklıyor. İçki akli giderir, şuuru

giderir; tamam yasaklıyor. İçen, araba kullanan, Boğaz'a uçar, Emirgân'da virajı alamaz, köprüden aşağı uçar.

Şimdi onları anlatmak için diyor ki: İlk kısım, yâni bizzat kendisi haram olanlar nedir? Bu haram mallar nelerdir? Ya bunlar maden cinsindedir, ya bitki cinsindedir, ya canlı hayvan cinsindedir. Biliyorsunuz mallar üç türlü oluyor ya: Ya madenlerdir, veya bitkilerdir, veya hayvanlardır.

Madenlerde zehir gibi, yiyene zarar verecek şey varsa, zehir haramdır. Zehiri yiyebilir mi insan?.. Yiyemez. Çünkü hayatı korumak da İslâm'ın önemli amaçlarından birisi... Hayatı korumak istiyor İslâm. Allah'ın İslâm'la koyduğu hükümler hayatı koruyor, aklı koruyor. İki tanesini öğrenmiş olduk.

Zehirler hayatı yok ettiğinden haram. Veyahut sıhhati gideriyor, sağlığı gideriyor. Meselâ hap var eczaneler üretmiş, fabrikalar hapı üretmiş. Ama bunu fazla miktarda alıp kafayı buluyorlarmış. Anadolu'da bazı yerlerde, birbirlerine kahvede ikram ediyorlarmış. İçince kafası uyuşuyor, bedeni uyuşuyor. Uyuşturuculuğa bir çeşit, yâni alıştıran bir şey. Bunlar yasaktır tabii, haramdır yâni.

Bu sohbetimi dinleyenler bilsin ki, o hap haram... Çünkü sen o onu içtiğin zaman, sıhhatin gidiyor, o da haramdır.

“—İşte şu hap çok şey yapmıyor...”

Öyle şeye lüzum yok! Yâni, kaçamağa lüzum yok, haramdır.

Aklı izale eden nedir?.. Sarhoşluk verici her şeydir.

“—İslâm şarabı yasak kılmış da, acaba şarap isminde olmayan öteki içkileri; yâni kafayı, aklı bozan, insanı sarhoş eden başka şeyler Kur’an’da zikredilmemiş, yalnız şarap denilmiş; onlar yasak değil mi?..”

Bütün sarhoşluk veren maddeler, —hatta sırf içecek olma şartı da yok— hepsi haramdır.

Geliyor birisi:

—Ben içki içmiyorum.

” Ne yapıyorsun?..

“—Duman kokluyorum.”

Duman koklasan da haram... Sigara dumanının içine uyuşturucuyu koyup, çekiyor içine; o da haram... İçki yok... İçki yok ama, duman kafayı bozuyor, aklı gideriyor, sıhhati de gideriyor; ondan haram. İster sıvı olsun, ister katı olsun, ister duman olsun, yâni gaz halinde olsun; maddenin üç halinden hangisi olursa olsun haram.

Hayvanlardan hangileri helâldir, hangileri haramdır?.. Bunlar ikiye ayrılıyor. Hayvanların bir kısmı yenilebiliyor, bir kısmı yenilemiyor. Yenilemeyen hayvanlar sıralanmış meselâ; pençesi olan, gagası parçalayıcı olan, avını avlayıp, parçalayıp yiyen kuşlar, hayvanlar yenilmiyor.

“—Meselâ, ben bir aslanı kessem yiyebilir miyim?..”

Yiyemezsin, çünkü bu tarife göre, etleri yenilmeyen hayvanlardandır. Etleri yenilen ve yenilmeyenleri, müslümanların güzelce sıra sıra öğrenmesi lâzım! Yenmesi helâl olan hayvanlardan, şeriatin emrettiği şekilde kesilenlerin eti helâldir. Öyle kesilmeyenlerin eti helâl değildir.

İşte hayvana acıdıklarından kesmiyorlarmış, kafasına bir tokmak vuruyorlarmış, hayvancağız ölüyormuş. Bu acımak mı?.. Neticede ölüyor. Ha kesmişsin, ha vurmuşsun... Tokmakla vurunca ölüyormuş, hem de kanı akıyormuş. Kanı da yiyor adamlar. İslâmî usule göre kesilmedikçe, ölümü sağlanmadıkça, helâl olmaz.

Bizim arkadaşlardan bir tanesi Amerika’da Houston’a gitmiş, büyük bir toplulukla, yüksek bir toplulukla... Orada,

“—Buyurun yemek yiyelim!” diye yemeğe davet etmişler.

Bizim kardeşimiz, oradaki yemeklerden etli olanları yememiş.

Salata, sebze yiyebiliyor veya balık yiyebiliyor. Demişler ki:

“—Bu domuz eti değil, ye!”

Demiş ki:

“—Domuz eti olmayanlar da, İslâmî usule göre kesilmedikçe yenmez!”

“—Ne gibi?” demişler.

“–İslâmî usûle göre kesilecek, kanı akıtılacak, içinde kanı kalmayacak.”

“–Yâ, öyle mi?..”

Bir şaşırılmışlar, Amerikalı alimler bir beğenmişler. Demişler ki:

“–Allah Allah! Şimdi bilimsel sonuçlara göre, çağımızda en son bilgilere göre, hayvanın kanı akıtılmadığı zaman, damarında kaldığı zaman, eti çok çabuk bozuluyor ve sağlığa zararlı oluyor. Kanın akıtılması, eti temizliyor.” demişler.

Hakîkaten İslâm’da kanın akıtılmasına, temizleme mânâsına *tezkiye* derler. Demek ki sıhhî bakımdan da, sağlık yönünden de iyi oluyormuş. Biz öyle olduğunu bilsek de, bilmesek de şeriatin, fıkhnın ahkâmına göre ayarlıyoruz kendi gıdalarımızı...

Demek ki, yenilebilen hayvanlar usulüne göre, şeriatin gösterdiği usule göre öldürülmez, kesilmez, hazırlanmazsa; o da yenmiyor.

“–Tamam usûlüne göre kesildi...”

Bu kesilenin de her tarafı yenmez. Bazı tarafları yenilir, bazıları yenmez. Meselâ, kanı yenmez. Kan haramdır İslâm’da. Daha başka yenilmeyen şeyler var. Fıkhn kitaplarında belirtiliyor.

Mahiyeti itibariyle yenilmeyenlerin özetlemesini böyle yapmış mübarek, nur içinde yatsın.

e. Helâl Kazanç Elde Edilmesi

Kazanç elde edilmesi, ele geçişi sebebiyle haram olanları sıralarken diyor ki: İnsanın bir malın sahibi olması, kendi isteğiyledir veya kendisinin ihtiyarı, seçmesi, gayreti olmadan oluverir.

“—Nasıl olur?..”

Meselâ, miras yoluyla gelir. Miras helâldir. Yâni, insanın annesinden, babasından, veyahut daha başka mirası kendisine gelecek akrabasından kendisine gelen miras helâldir. Eğer adam eşkıya ise, malını haramdan kazandığı belliyse; o zaman yenmez! Öteki türlü, onun kesbinin hesabını Allah, o mirası bırakan kimseye soracak. Mirası alan, helâl olarak alır. Yâni bu geliverir kendisi çalışmadan.

Veyahut kendisi elde eder bunu. Meselâ, ya kahren alır. Bu haramdır. Yâni yakasına yapışır, tabancayı dayar göğsüne, “Çık paraları!..” der. Tabii bu haram, çünkü kahren alınıyor.

Veya gönül rızasıyla alınır. Burada Elmalılı, *terâzi* demiş. *Terâzi* deyince tabii millet anlamaz. *Terâzi*yle alınır demek; sanır ki seyyar satıcı, elinde iki kefeli terazi var. Bir tarafa kiloları koyacak, böyle değil... *Terâzi*, Arapça'da iki tarafın rızası demek. Karşılıklı rıza. Yâni, satanla alan razı olacak. Verenle alan razı olacak. Razı olmayınca, vermek istemediği halde alınınca, kahren alınmış oluyor. Yâni, zulmen alınmış oluyor.

Şimdi böyle kahren istemezse de, karşı taraftan almanın da helâl tarafı var: Meselâ ganimet helâldir. Düşman sana saldırmış, sen de çarpışmışsın, yenmişsin; ganimet helâldir.

Veyahut adam müslüman, zekâtı vermesi lâzım, zekâtını vermiyor. Ortada sürüleri var, malı var. Zekât düştüğü belli, vermiyor. Zekâtını İslâm devleti alabilir. Rıza göstermese bile alır.

Sonra, nafaka kendisinin üzerine boynunun borcudur. Hanımına, çocuğuna nafaka verecek; vermek istemiyor. Hakim zorla alır ondan... Yâni zorla almak, her zaman haram olmuyor. Şeriata uygun şartlardan dolayı olursa, olabiliyor. Onu izah etmiş.

Karşılıklı rıza ile alınan, iki tarafın rızasıyla bu tarafa geçen, kazanılan mal nasıl olur? Ya bir karşılıkla alınır. “Yâni bir *ivaz* ile alınır” diyor. *İvaz*’ı tabii dinleyenler bilmediği için, ben “bir karşılık” diye söylüyorum. Meselâ, alışveriş. Sen bir şey verirsin, onun mukabilinde bir şey alırsın. Bu malın malla takası gibi. Ya da para verirsin ve para mukabili kıymetli bir şey alırsın. İvazla, yâni bir karşılıkla alıyorsun.

Ya da meselâ, mehirdir. Evlenmeye razı oluyor kadın, mehir hakkını, mehri alır. Hanım olmayı kabul ediyor.

Veyahut da, bir karşılık olmadan da geçebilir helâl mal. Meselâ, hibe eder, senin olur.

“—Ben bunu sana bağışladım!”

“—Hay Allah razı olsun...”

Vasiyet eder:

“—Bu malımın şu kadarını falanca kimseye verin; sevdiğim bir kimseydi.” der.

Öyle mal sahibi olur.

Demek ki, helâl tarafları var. Helâl olmayan tarafları var. Müslüman bunları bilecek. Tabii faizin haramlığı biliniyor. Sonra meselâ ticarethânesi var, ticarethanesi helâl mal satıyor. Meselâ, kumaş satıyor, dürüst de iş yapıyor. Haksızlık, aldatmaca, yalan yere yemin ve saire yok. Ama cuma gününde alışverişi bırakın diyor Allah-u Teâlâ Hazretleri. Cumaya gidecek gibi...

İşte böyle, bu yolları kuş bakışı anlatmış. Tefsir kitaplarını okursak, her şeyi kökünden temelli olarak anlayacağız.

“—Helâl yeyin!” diyor Allah-u Teâlâ Hazretleri bu ayet-i kerimede. “Haram malı yemek için de, hâkimlere müracaat edip, rüşvetle ve aldatarak, yalancı şahid kullanarak, sahte belge kullanarak bir takım oyunlar yapmayın!” buyuruyor.

Bazen meselâ, ihtiyar kadınların veya meseleleri bilemeyen insanların parmağını bastırıyorlar bir kağıda. Sana şunu alacağız, bunu alacağız filan diye, falanca yerdeki tarlasını haksız yere öbür tarafa geçiriyorlar. O arada tabii, tapu memuruna ve sâireye de, “Bu işi çok kurcalama!” diye bir şeyler veriyorlar. “Böyle şekillerle, işi hakimlere pas ederek, havale ederek, insanların bir kısmının mallarını günah yoluyla almaya kalkışmayın!” diye tehdit var.

Bunu yapmayın diyor Cenâb-ı Hak... Böyle yaparsa ne olur?

Cenâb-ı Hakk'a asi olanların sonunun ne olacağını, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetleri, çok çok güzel anlatıyor. Hatta bazen bir itaatsizlikten dolayı bile ahireti mahvolabilir bir insanın... Onun için, insanların tir tir titremesi lâzım, takvâ ehli olması lâzım! Allah'tan sakınıp çekinmesi lâzım! Cehenneme düşmekten korunması lâzım! Ahirette azaba çarpılmaktan, öyle bir duruma düşmekten uzak durmaya çok ihtimam etmesi lâzım!..

“—Hocam şimdi bu devirde kimse senin bu dediklerini uygulamıyor, kimse böyle kazancı düşünmüyor, herkesin gözü dönmüş...”

Bir kere, herkesin demeyelim. Bu söz, yâni “Dünyada artık iyi insan kalmadı.” demek doğru değil. Allah'ın nice iyi kulları vardır, sessiz, sedasız. Çünkü iyi kullar, “Ben iyiyim!” diye, “Gıtgıt gıdak!” diye, bangır bangır bağıırıp söylemezler, sesiz dururlar. Onun için iyileri kimse görmez. Daha bizim toplumlarımızda nice kahraman, böyle helâl lokma yiyen, haramdan kaçınan, tertemiz, pırıl pırıl nurlu alınlı insanlar vardır.

Temenniederizki, toplumumuzsaçmalıklardan, yanlış eğilimlerden, dışarıdan gelme yalan yanlış hırslardan, dünya görüşlerinden, inançsızlıktan; hesap korkusunu hiç düşünmeyip vur patlasın, çal oynasın çılgınca yaşamaktan korunsun... Anlasın ki hesap var, ahiret var, dünya hayatı fâni... Çünkü herkes ölüyor.

f. Nasibi İnsanı Arar

Ben bugünkü sohbette şöyle düşünürdüm; benim tanıdığım insanlardan nice zalim insan hatırlıyorum, öldü tabii. Ölür ölmez, ahiretteki azabı kabirde bile başladı. Nice mazlum insanlar da öldü. Tabii mazlumun Cenâb-ı Hak yaveri, yardımcısı oluyor ahirette; taltif ediyor. Onlar için kötü bir şey yok. Yâni, mazlumun ağlamasından ziyade, zalimin ağlaması lâzım. Çünkü ebedi hayatı sönüyor, ebedi hayatı mahvoluyor.

Mü'min insan dürüst davranır. Dürüst davranan insanlar aç ve açık kalır diye bir şey yok. Cenâb-ı Hak kollar, Cenâb-ı Hak kayırır, Cenâb-ı Hak yardım eder, Cenâb-ı Hak ihsan eder; nasibi ne ise yine ona gelir. Çünkü Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:

“—Senin nasibin de, senin onu aradığın gibi, o da seni arıyor, o da karşıdan sana doğru geliyor.”

Bunu mânevî bakımdan, kesin olarak bilmesi lâzım insanın...

Nasibi gelecek kendisine ama, gelişi iki ihtimal ile gelir. Meselâ; bir ekmek yiyecek, yarım kilo et yiyecek, şu kadar tereyağı yiyecek, şu kadar baklava yiyecek; nasibi bu... Bu nasibi gelir ama, ya haramdan gelir... O zaman günaha girer, ahirette cezasını çeker. Yaptığı şey burnundan fitil fitil gelinceye kadar... Ya da helâlinden gelir.

Müslümanın bütün hüneri, bir müslümanın dikkat etmesi gereken ince nokta, kazancı nasıl olsa o gelecek, ne fazla, ne az... Gidecek olanı kimse engelleyemez. Akacak kan damarda durmaz. Cebinden gidecekse, keseden gidecekse, gider. Ya da, gelecek olanı kimse engelleyemez, ne olursa olsun yine gelir.

“Kadının birisi, mirasını kendi öz kızına ayırmak istemiş, üvey üç tane masum kocasının kızından kaçırmış. Sonunda kendisi daha önce ölüvermiş. Bütün mallar bu sefer, o kaçırdığı kimselere gitmiş.” filan diye anlatırdı büyüklerimiz. Allah rahmet eylesin cümlesine...

Zalimlere bir gün Allah-u Teâlâ Hazretleri pişmanlığı gösterir; hem dünyada, hem ahirette... Sakın aldanmayın sevgili izleyiciler ve dinleyiciler, helâl lokma yeyin; alnınız açık olsun, başınız dik olsun!..

Hiç korkmayın! Yâni, helâl lokma yiyenler aç kalır, açık kalır diye bir şey yok. Sahabeden de öyle... Hem cennetlik Aşere-i Mübeşşere'den olup, hem de ashabın en zenginlerinden olan, bir orduyu tek başına teçhiz edecek kadar mal mülk sahibi olan insanlar da vardı. Allah zenginliği müslümana da verir, kâfire de verir. Fakirlik müslümana da gelir, kâfire de gelir. Ne fakirlikten korkun, ne de haram zenginliği arzu edin; helâlini isteyin!..

Cenâb-ı Hak cümlenize helâl, bol rızıklar versin, kimseye muhtaç etmesin... Helâl malınızın fazlasıyla, hayır hasenat yapmayı nasib etsin... Haramların her çeşidinden, bakışından bile korusun...

Eğer şimdiye kadar üzerimize haramın tozu yağdıysa, veyahut bilerek bilmeyerek hatalı işler yapmışsak Allah affetsin... Onları ödemeyi nasib etsin... Bundan sonraki ömrümüzü rızasına uygun geçirip, huzuruna yüzü ak, alını açık varmayı nasib eylesin... Cennetiyle, cemâliyle cümlenizi müşerref eylesin... Habîb-i Edîbine komşu eylesin, aziz ve sevgili izleyiciler!..

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

15. 08. 2000 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

